

Gamle sorter og stammer af køkkenurter - synonymer og namnförbistring

Udtrykket "gammel sort" eller "kulturarvssort" anvendes ofte indenfor arbejdet med Plantegenetiske Ressourcer (PGR).¹ Der hersker dog en del uenighed om, hvad begrebet dækker og beskriver. Der eksisterer nemlig ikke en entydig definition af det: *"Heirloom vegetables are defined in several ways. Some consider heirlooms to be any vegetable cultivars that have been grown for a certain length of time. Other people consider vegetables to be truly heirlooms only if being passed down by a family or group, who has preserved them."*² Grundtankerne bag herværende arbejde er præget af nedestående forsøg på at definere, hvad en gammel sort eller en kulturarvssort er:

- *"Some authorities say heirloom vegetables are those introduced before 1951, when modern plant breeders introduced the first hybrids developed from inbred lines."*³
- *"För att en nyttoväxt ska få klassificeringen kulturarv hos Impecta krävs dokumentation på att sorten är minst ett halvt sekel gammal och fortfarande har bibehållna goda egenskaper vad gäller odling, avkastning, smak och hållbarhet."*⁴

I det svenske arbejde med PGR Programmet för odlad mångfald (POM) har man etableret et varemærke for ældre bevaringsværdigt dyrkningsmateriale kaldet Grönt kultur-arv®: *"Varumärket Grönt kulturarv® har skapats för att göra det möjligt att lansera och saluföra odlingsvärt växtmaterial som samlats in genom Programmet för odlad mångfald, Pom."*⁵ Alderskriteriet for salg under varemærket er:

- *"arter och sorter odlade i Sverige före 1940, 1950 eller 1960 – beroende på växtslag – med väl dokumenterad historia."*⁶

Det er vigtigt at gøre sig klart, at udtrykket "en gammel sort" ikke er nyt. Det anvendes ofte i litteraturen før 1950. Om kålen "Brunsviger" står der f.eks. i Nordisk Illustreret Havebrugsleksikon i 5. udgave fra 1945-1948 *"og der bliver da ingen Plads for den gamle sort Brunsviger."*⁷

Det moderne overordnede sortsbegreb er derimod klart defineret og stadfæstet gennem det internationale samarbejde UPOV.⁸ En sort er i den moderne opfattelse mindsteenheden i navngivningssystemet indenfor de kultiverede planter, og en sort af køkkenurter skal for at kunne godkendes i de officielle SES sortsafprøvninger fastlagt af UPOV udvise *selvstændighed (S), ensartethed (E) og stabilitet (S)*. Den skal med andre ord være en gruppe ensartede planter, der klart adskiller sig fra andre grupper af planter gennem f.eks. morfologi. Den skal desuden fremtræde ensartet over tid og må ikke ændre udseende eller egenskaber, når den opformeres. Den skal altså være stabil over generationer.⁹

De gamle sorter passer ikke ind under denne ret klart

definerede afgrænsning, idet de ofte kendetegnes ved større variation og uensartethed blandt planterne.¹⁰ Tidligere tiders opfattelse af sortsbegrebet var da også langt mere flydende. Selvom man fra midten af 1800-tallet har anvendt termen sort mere og mere om den mindste underenhed indenfor kulturplanternes taksonomi¹¹, så var der ikke tale om et fuldt udviklet og defineret begreb. I den skandinaviske havebrugs-litteratur fra perioden ses en helt tilfældig anvendelse af ordene afart¹², art¹³, varietet¹⁴ og sort. F.eks. bruges betegnelsen sort om både en sort af blomkål "Den lave erfurtske Dvergekål" og om overordnede grøntsagsarter som broccoli og rosenkål.¹⁵ Eller ordene varietet og sort bruges side om side for at henvise til forskellige sorter.¹⁶ Ordet varietet som betegnelse for en sort benyttes helt frem i det andet årti af det 20. århundrede.¹⁷

I dag kræves som nævnt langt mere nøjagtighed omkring, hvad der definerer en sort, og der hersker et langt snævre sortsbegreb. På EU's sortsliste er f.eks. optaget flere gulerodssorter, som tidligere gik under navnet "Nantes" eller "Nantaise". Derved har køkkenurter, man tidligere opfattede som stammer af denne sort eller hovedtype af gulerod, fået selvstændige navne. Det er derfor svært at vide om de mere indsnævrede sorter, vi arbejder med i dag, svarer til sorter med lignende navne fra 1800-tallet og overgangen til 1900-tallet.¹⁸ Dette gælder, som det vil fremgå nedenfor, i særdeleshed for de fremmedbestøvende grøntsagsarter.

Med opblomstringen af den rationelle og videnskabeligt baserede planteforædling, der tog afsæt i de genopdagede mendelske arvelighedslove begyndte sortbegrebet i de nordiske lande langsomt at blive tydeligere i begyndelsen af 1900-tallet. Dette skete sideløbende med indførelsen af fastlagte sortsafprøvninger, der medførte udgivelse af mere eller mindre "officielle" sortslistes med anbefalede køkkenurtesorter i Norge, Sverige og Danmark.¹⁹ Disse blev ofte udgivet af forsøgslederne indenfor sortsafprøvningerne af køkkenurter. Endvidere fandt diskussioner om sortsbegrebet, og forsøg på at definere dette, ind i tidsskriftsartikler og leksika. Søger man i Nordisk Illustreret Havebrugsleksikon, der jo blev udgivet i fem udgaver fra 1897-1948, er det dog først i 5. udgave fra 1945-48, man finder en artikel med titlen Sort: *"Sort anvendes i Planteavl som Betegnelse for Grupper af nærbeslægtede (og følgelig ensartet udseende) Planter indenfor samme Art og Varietet; men Sorten har hos de forskellige Plantearter et forskelligt arveligt Indhold, afhængigt af Artens Formeringsmaade. Hos Selvbefrugterne svarer Sorten til en »ren Linje« .....For.....Linjesorterne gælder det, at alle Individier af samme Sort er arvelig ens (eller burde være det). Dette er ikke Tilfældet hos de fremmedbefrugtende Kulturplanter. Hos disse omfatter Sorten mere, nemlig nærbeslægtede og i Hovedsagen ens Individier."*²⁰ Lidt tidligere i 1938 var et lignende synspunkt fremkommet i Svenskt trädgårdslexikon: *"Sort. Av de flesta trädgårdsväxter finns*

olika sorter, som märkbart skilja sig från varandra icke blott i fråga om avkastning och kvalitativa egenskaper utan även i fråga om rent yttre kännetecken. Av mera gängse sorter förekomma dessutom olika stammar, som oftast äro varandra mycket lika i yttre egenskaper, men som kunna ha mycket olika odlingsvärde på grund av skillnaden i tidighet, avkastning, hållbarhet o. s. v.²¹ Disse opfattelser af sortsbegrebet peger frem mod nutidens, og de sorter og stammer, som var barn af den første halvdel af 1900-tallet ligner måske mere vore dages sorter med samme navn.²²

Det er indlysende, at titlen på herværende projekt og publikation retteligen burde have været "De gamle sorter og stammer af køkkenurter...", idet der af de fleste sorter af de grønsagsarter, der dyrkedes i Skandinavien, fandtes en lang række stammer.²³ I særdeleshed indenfor de fremmedbestøvende grønsagsarter.

Sorts- og stammebegrebet lader sig bedst illustrere ved et eksempel. De forskellige former af havekål tilhører en art, som betegnes *Brassica oleracea*. Af eksempelvis hvidkålen findes, som det ses nedenfor, forskellige sorter, der skiller sig ud fra hinanden gennem form, tidlighed, sildighed, hårdførhed, kvalitet etc. Indenfor hver enkelt sort eksisterer flere stammer, der minder om hinanden i større eller mindre grad, men som er i besiddelse af hver deres særlige egenskaber, der medfører, at de må adskilles, navngives og beskrives særskilt.

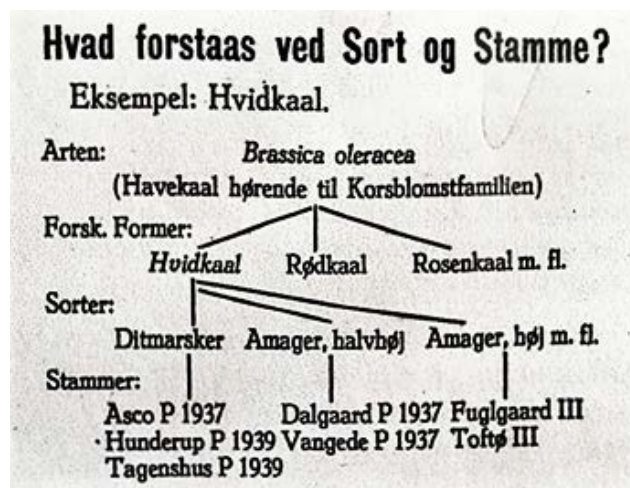

Illustration fra *Husmanden*, 1944, nr. 7, 13. februar.

De statsanerkendte danske stammers beskrivelser blev offentliggjort i Tidsskrift for Planteavl og de fik hæftet et romertal på sig. I ovennævnte tilfælde III, som betød, at de var blevet anerkendt hos Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur i den tredje forsøgsrække med hvidkål. Her dyrkningsforsøgene med stammer af vinterhvidkål 1938-1940. Senere afløstes romertallene i 1953 af et stort S. Mærket P 1939 udfør et dansk stammenavn betød, at stammen var anerkendt i Fællesudvalget for Prøvedyrkning af Køkkenurter i 1939. I dette tilfælde prøvedyrkning af sommerhvidkål i bl.a. 1939.²⁴

Populært sagt kan man sige, at sorten svarer til et sprog f.eks. dansk, og stammerne svarer til sprogområdets dialekter eksempelvis fynsk, sjællandsk, jysk etc.

På trods af ovennævnte leksikonartiklers forsøg og det regelsæt om navngivningen af haveplanter, der blev vedtaget på den IX. Internationale havebrugskongres i 1930²⁵, synes der før 1950 i Norden ikke at have været enighed om brugen eller en fuldstændig klar overordnet definition af begreberne

sort og stamme: "Någon konsekvent tillämpning av de både termerna sort och stam synes emellertid icke ha förekommit vare sig i vårt land eller annonstades. I det allmänna språkbruket ha de i stället fått en rätt varierande betydelse."²⁶ De to betegnelser synes at være brugt "noget i flæng"²⁷, og emnet er i 1930-erne og 1940-erne genstand for behandling i flere af de nordiske fagtidsskrifter²⁸, og det kan være instruktivt at se på, hvilke tanker samtidens foregangsmænd har gjort sig i forsøget på at definere begreberne sort og stamme:

- "Som bekendt har vi af mange Køkkenurter et større eller mindre Antal Sorter, d.v.s kulturformer, der adskiller sig fra andre kulturformer af samme art i en eller flere henseender og som ved den gængse formeringsform kan holdes enten helt eller dog så nogenlunde konstant, så de bevarer deres særlige karakter."²⁹
- "Som Regel vil det være nogenlunde let at identificere en Sort, noget anderledes er det ofte med en Stamme. Ved en Stamme forstår man en Undergruppe under en Sort. Der kan være mange Stammer hørende til samme Sort, fælles for dem må være, at de har visse af sortens karaktertræk, og at Individene indenfor den enkelte stamme viser Ensartethed og tydeligt adskiller sig fra andre Stammer."³⁰
- "Indenfor de normalt selvbevrugtede Plantearter som f.eks... Ærter, taler man i almindelighed om Sorter, men ikke om Stammer. Disse planters Formeringsforhold bevirker, at men ret let kan opformere en sort uden Fare for Indblanding eller Forurening og med Bibeholdelse af Sortens karakteristiske Egenskaber. Sorternes Egenskaber er ret skarpt afgrænsede."³¹
- "Noget anderledes stiller Forholdene sig for de normalt fremmedbevrugtede Plantearter.....Indenfor disse Plantearter findes en rig Variation, ja, selv indenfor den enkelte Sort vil man finde en ret betydelig variation. Når man på forskellig Måde hos Frøfirmaer og Forældre udfører et Udvalgsarbejde for at vedligeholde eller forbedre en sådan Sort, medfører Arbejdet som oftest en større ensartethed, idet Udvalgsarbejdet gerne fører i Retning af en bestemt Type. Derved dannes efterhånden en stamme af vedkommende Sort."³²
- "Hos de fremmedbestøvende Arter er Ordet Sort blevet til et Samlingsmærke for Stammer af fælles Oprindelse eller Stammer, der falder ind under samme Beskrivelse. Sorten er blot Navnet på et Erindringsbillede.....hvad er en Stamme, hvad er en Sort.....I Korthed: Stammerne udgør det levende, vekslende Plantemateriale; Sorterne de faner, hvorunder de samler sig."³³
- "For planter, der kræver Krydsbevrugning, er Sagen ulige vanskeligere, da man her stadig må gøre Udvalg for at bevare det ønskede Præg. Ved dette Udvalgsarbejde kan Sorters og Stammers Egenskaber let ændres, og vi må derfor være forberedt på, at Sorter af i Dag er anderledes end for en Menneskealder siden selvom Navnet er uforandret."³⁴

De tre sidste citater rummer én i denne sammenhæng meget afgørende pointe. Plantematerialet, især hos de fremmedbestøvende grønsagsarter, er hele tiden under udvikling. De har det fællestræk, at frøafkommet fra den enkelte plante er noget mere varieret end tilfældet er hos de selvbestøvende, hvis frø oftest vil give planter, der stort set ligner moderplanten, der jo både er far og mor til frøafkommet.³⁵

Hos de fremmedbestøvende kan sortsnavnet være uændret, men det ville uden stammerne være "som et bogbind uden Blade."³⁶ For kun stammerne udgør det levende indhold af sorten, og de er det frømateriale, der fornyet og forbedret føres videre fra år til år, og de vil med tiden afvige ikke så

lidt fra den oprindelige stamme, der i tidernes morgen gav navn til sorten, hvis navn blot med tiden vil stå tilbage som "et erindringsbillede."³⁷ Sortsnavnet "Nantes" er nu blot "et samlingsmærke og navnet på en bestemt gulerodsfacon og dyrkningstype."³⁸ For "medens Sorten, hvortil stammen hører, som et Idealbillede forbliver uændret, vil Stammen selv variere, ikke blot som Følge af Naturens Udvalg, men også som følge af Forædlerens fortsatte Arbejde på at bevare og forbedre Materialet."³⁹

Plantematerialet er altså i konstant udvikling og i en stadig søgen og drift efter at tilpasse sig de lokale forhold, som planterne dyrkes under. Planternes udvikling påvirkes hele tiden i bestemte retninger via de valg forædleren træffer i forhold til det tilgængelige materiale. I arbejdet med gamle sorter er dette en central pointe.

Den græske filosof Heraklit mente, at alt i verden er under konstant forandring: Panta rhei (= "Alt flyder"), og at et menneske derfor ikke kan bade i den samme flod to gange. På samme måde kan man sige, at en fremmedbestøvende grøntsagssort heller ikke kan stå i den samme frømark to gange. Dens gener vil hele tiden være i drift, og det er vigtigt at have for øje, når man søger efter beskrivelser af sorterne.

Nedenfor ses "erindringsbilleder" af de forskellige gulerods-sorter:

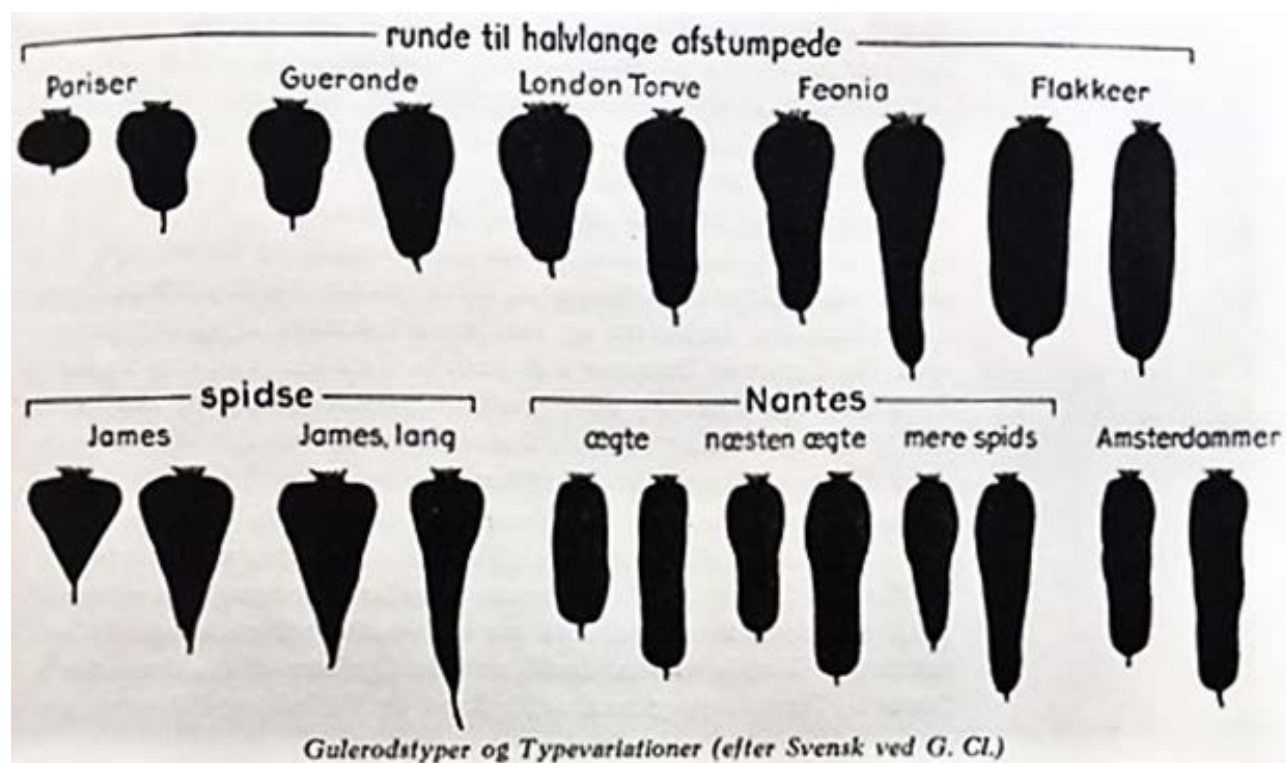
En af konsekvenserne af den tilfældige brug af ordene sort og stamme, der i praksis gjorde sig gældende i Skandinavien før 1950 er klarlagt i disse to citater fra 1940-erne, der omhandler navngivningen af sorter:

- "Betegnelserne Sort og Stamme benyttes noget i Flæng, hvilket bl.a. skyldes, at Stammer undertiden har fået selvstændige Sortsnavne, ligesom man undertiden finder den samme Sort under forskellige Navne hos forskellige Frøfirmaer. Disse Fejl vedrørende Navngivning af Sorter og Stammer har være medvirkende til at skabe Forvirring i hele Sortsspørgsmålet."⁴⁰

- "Mange Stammer har Frøhandlerne med Urette givet prangende Sortsnavne, hvorfor Antallet af Sorter er blevet så urimeligt højt."⁴¹

Når frøfirmaerne markedsførte den samme sort under forskellige navne, og der samtidig var eksempler på, at stammer fik eget sortsnavn, så skabtes der stor forvirring om sorterne og deres navngivning. Det medførte dannelsen af en lang række synonymer, som det i dag kan være endog meget svært at finde rundt i, og som man skal have sig for øje, når man forsøger at finde beskrivelser af de gamle sorter. Desuden medførte ovennævnte praksis, at der opstod et et meget stort og måske urimeligt højt antal "sorter", som ikke burde have haft selvstændige navne, fordi de blot var stammer. Det samlede sortsantal voksede betydeligt og uklarhed blev resultatet, ikke blot i samtiden, men også for eftertidens arbejde med de plantegenetiske ressourcer: "Loss and confusion arise from the practice now common among seedsmen of naming almost every good vegetable after themselves..... To be able to secure pure stocks of longtried standard vegetables is not easy for the public while the seedsmen affixes a new name and the name of his house to almost everything he sells. One cause of failure is too many kinds.... This is a common error owing to the chaotic state of the names of vegetables."⁴²

Denne sortsöverflöd och namnförbistring⁴³, som det yderst beskrivende hedder i en svensk tidsskriftartikel, var et stort problem i forbindelse med det rette sortsvalg indenfor dyrkningen af køkkenurter. Især for handelsgartnerne var valget af den til hvert enkelt formål tjenlige sort afgørende for udbyttet, og de var økonomisk helt afhængige af at kunne stole på en sorts eller stammes navn. Det blev derfor et mere og mere udtalt ønske fra konsulenter og forsøgsledere at få færre sorter at vælge imellem og dermed større klarhed: "Kunde man derimod forenkle Sortsantallet, så mange af de gamle og dårlige sorter helt gik ud af handelen, hvorved vi kun fik virkelig gode Sorter at vælge imellem, så var der særdeles

Fra Bacher, T og Sørensen, F: "Dyrkning af Køkkenurter på Friland og under Glas". 1943. Kbh.

meget vundet.⁴⁴ Og holdningen var, at ingen af de kasserede sorter ville blive savnede: *I flera frökataloger återfinnas många olika namn och sorter av olika köksväxtslagen. De flesta av dessa kunde utan saknad slopas, så att endast de viktigaste sorterna återstode.*⁴⁵

Selv hos frøfirmaerne var der personer, der delte dette synspunkt, idet lederen af A. Hansens Amagerfrø, Tage Hansen i Gartnertidende i 1932 i en artikel om salatdyrkning slog til lyd for en forenkling af antallet af salatsorter. Han nævner, at et dansk frøfirma fører hele 35 sorter af hovedsalat, men at sortimentet sagtens kunne reduceres til 5. Dette udsagn fik en langstrakt og ikke mindst heftig læserbrevsdebat til at bryde ud i tidsskriftet.⁴⁶ Synspunkterne udveksledes mellem på den ene side forsøgsledere og konsulenter og på den anden frøfirmaerne. Det helt store skyts blev rullet ud i form af f.eks. Hakon Sørensen, der var forsøgsleder og forstander ved statens forsøgsstation ved Hornum og medlem af Fællesudvalget for Prøvedyrkning af Køkkenurter og J. E. Ohlsen fra J.E. Ohlsens Enke i København. Tonen var kontant og Holberg-citaterne fæg gennem luften. For der var meget på spil. H. Sørensen var benhård og nærmest nidkær i sin argumentation for, at ærtesorter som "Record", "Fænomen", "Delicatesse" og "Ole Ohlsen" burde fjernes fra sortimentet,⁴⁷ og han mente, at frøfirmaerne "har en gang vænnet Forbrugerne til, at de skal se en hel Række Sorter opført i Katalogerne, har Firmaerne ikke de mange Sorter, regnes de i almindelig Omdømme ikke for at være et førende Firma, man vil se et udvalg – som i en Manufakturforretning.....Firmaerne har rustet sig med Sorter, og nu tør det ene ikke afruste...for det andet."⁴⁸ Frøhandlerne repræsenteret af Jul. Bergstedt mente på den anden side, at "samtlige af Landets Forsøgsledere og Konsulenter kan køre frem med så mange Tabeller, de vil; har en gartner på Grundlag af sine egne Eksperimenter fundet ud af, at en eller anden Sort passer for hans specielle Forhold, gad jeg nok se den Forsøgsmand, der formår at rokke ham derfra.... Eller radiser!. Om så Sorter som Excelsior, Saxa, Dreienbrunnen, Non plus ultra o. s. v. får nok så mange Anerkendelser, og efterspørges rundet om i hele Danmark, og i øvrigt også i Udlandet, er de aldeles umulige på Grønttorvet i København, blot fordi de mangler den hvide Spids."⁴⁹

J. E. Ohlsen fra Ohlsens Enke bragte sågar Holberg i spil: "Jeg kunde fristes til at citere Holberg: "Man siger, at Jeppe drikker; men man siger ikke, hvorfor han drikker"; hvis de i Diskussionen interesserede Parter vidste, hvad Publikum forlanger, en såkaldt velassorteret Frøforretning skal føre, vilde man kalde de i selv det mest udførlige danske Katalog anførte Sorter for et skønsomt Udvalg....Vi er jo også Købmænd, og må levere Kunderne de Sorter, de vil have...De førende danske frøhandlere vil jo gerne optage Konkurrencen med Udlandet, og når et stort hollandsk Firma uantastet har Lov at føre 77 Sorter Ærter i sit katalog, et engelsk 140, hvorfor må vi så ikke føre 39, for blot at nævne et eksempel? Af Salater findes i et tysk katalog 64 sorter, og et hollandsk Firma har 59 Sorter Hvidkål."⁵⁰ Til dette svarede H. Sørensen: "Det interesserer mig derfor ikke, om man fører 140, 77 eller 39 Ærtesorter. Det er muligt, der findes et Publikum, der betragter en Frøforretning som en Legetøjsbutik, hvor man kan købe opblæste Ærtebælge, slanke Ærtebælge, brede Ærtebælge o.s.v., omtrent som man køber Skrigeballoner."⁵¹ Fra frøhandlernes side sendte J. Bergstedt sin afsluttende salve afsted med endnu et Holberg-citat: "Et er Søkort at forstå, et andet Skib at føre"; in casu: Et er at forstå Forsøgsstationen i Hornum, et andet at drive en Frøforretning."⁵² Debatten bølgede frem og tilbage igennem flere indlæg og til sidste måtte Gartnertidendes redaktør A. M. Danvig i 1933 lukke den ned med et lakonisk: "Hermed afsluttes Diskussionen om dette Emne." Det var dog Hakon Sørensen, der havde fået det sidste ord.

Men hvad, der kunne være vundet på et forenklet sortsan-tals karruseller, kunne hurtigt være tabt på navngivningens gynger. Dette tydeliggøres med et eksempel fra Sverige. Her solgtes en række sorter indenfor for forskellige grøntsagsarter under navnet "Stockholms torg". Men nogle af disse var blot synonymmer. Eksempelvis blomkålen "Stockholms torg", der hos nogle firmaer var lig med "Stor dansk", mens den hos andre var lig med "Erfurter dvärg". Et par andre eksempler også fra Sverige illustrerer problemet yderligere, idet svenske frøfirmaer købte en del frø fra andre lande med henblik på videresalg, og det var en udbredt praksis, at mange sorter havde forskellige navne fra land til land. Når så et svensk firma købte frø fra to lande, kunne det let ske, at samme sort ville blive solgt under to forskellige navne.

En anden kilde til synonymdannelse og *namnförbistring* fandtes paradoksalt nok i de svenske forædlingsinstitutioners mulighed for at indregistrere nye sortsnavne, hvilket gav dem eneret på sortsnavne på diverse køkkenurter. Intet var nemlig til hinder for, at andre frøfirmaer kunne sælge disse nyheder under andre navne. Derfor måtte det være sådan, at "Åtskilliga sorter skulle kunna strykas och större enhetlighet och reda i namngivningen kunde uppnås...Katalogernas tjocklek i samband med deras sort- och namnrikedom bör inte vara någon mätare för fröets kvalitet."⁵³

Som et forsøg på både at rydde op og råde bod på denne komplicerede situation nedsatte det danske Fællesudvalget for Prøvedyrkning af Køkkenurter i 1943 Navneudvalget, der skulle efterprøve de navne, under hvilke stammerne blev indsendt, og det havde til opgave at "sanere navnene på sorter og stammer af køkkenurter...ligesom det i såvidt omfang som muligt søger at skabe orden i sorts- og stammenavnene."⁵⁴ Allerede i 1945 kunne man i Gartnertidende se resultatet af udvalgets første møde. Indenfor f.eks. radiserne blev sortsnavnet "Non plus ultra" det gældende i forhold til "Saxa", som udvalget anså for at være et synonym. "Saxa" kunne dog indskrives i parentes. Og sorterne "Tidlig fransk", "Halvlang rosenrød hvidspidset", "Halvlang rød hvidspidset", "Helvetia" og "Claudia" blev alle slået sammen under sortsnavnet "Halvlang hvidspidset", da de ikke ansås for at være afvigende fra denne i udseende og egenskaber. Også her kunne de hidtil anvendte navne dog indtil videre føres i parentes. "Gefion" skulle i fremtiden kaldes "Gaudry".⁵⁵

I Norge nedsatte man 1930-erne Komiteen for Standardisering i Grønsaksortimentet med det formål "å minska inn på sortimentet, gjera elite- og stamfrøarbeidet meir einfeltdt, sikra den norske frøhandelen handelen godt frø, og gjera dei førande norske frøfirma tevelfare vedå førara a fora den beste sorts- og stammekvalitet. Den skal hindra at ein stendig aukande kundekrins av store frøbrukarar tek sitt fre beinveges fra utlandet. Dei naturlege sentralar for norsk frøumsettnad bør vera dei norske frøfirma."⁵⁶ Arbejdet blev ledet af forsøgsleder A. H. Bremer, der også havde blandet sig i den danske debat i 1932: "Moderne Forædling bringer stadig noget nyt. Desuden foregaar stadige Omdøbninger af ældre indarbejdede Sorter, saa vi efterhaanden faar et Utal af Synonymer. Naar saa Frøhandlerne tager de nye Forædlinger ind i deres Prislister og beholder de gamle Sorter, og desuden af og til lokkes til at tage Synonymer ind af Sorter, som de har før, i den Tro at det er noget nyt og godt, da flyder snart det hele ind i utrygge Forhold, som hverken Frøhandler eller Frøbruger har virkelig Fordel af."⁵⁷ I den norske standardiseringskomites forslag til standard-sortimentet ses f.eks. én skalært "Saxa", to marværter "Witham Wonder" og "Hamlet" samt kun fire gulerodssorter, som er "Amsterdammer", "Nantes", "Feonia" og "Chantenay". Der blev ikke lagt fingre mellem i en norsk søgen efter et mere klart sorts billede.⁵⁸

” Mange Stammer har Frøhandlerne med Urette givet prangende Sortsnavne, hvorfor Antallet af Sorter er blevet så urimeligt højt. ”

Citat: *Haven, årg. 42. 1942. Kbh. I "Art, Varietet og Sort, Kløn, Linie og Stamme"*, J. H. Wanscher, s. 100-102.

Radisesorter: Øverst fra venstre Non plus ultra og Record. I midten Tidlig fransk forbedret. Nederst fra venstre Saxa og Københavns Torve. Kilde: Køkken Gartneriet. A.M. Danvig, 1951.

Noter

- 1 Genetisk materiale af planteoprindelse med aktuell eller potentiel værdi for fødevarer og jordbrug (FAO.org): "The entire generative and vegetative reproductive material of species with economical and/or social value, especially for the agriculture of the present and the future, with special emphasis on nutritional plants.", tilgået 31.05.2018
- 2 www.clemson.edu, tilgået 31.05.2018
- 3 The Heirloom Vegetable Gardener's Assistant - <http://www.halcyon.com/tmend/heirloom.htm>, tilgået 31.05.2018
- 4 www.impecta.se, tilgået 31.05.2018
- 5 <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/programmet-for-odlad-mangfald-pom/gront-kulturarv/om-gront-kulturarv/>, tilgået 31.05.2018
- 6 <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/programmet-for-odlad-mangfald-pom/gront-kulturarv/om-gront-kulturarv/>, tilgået 31.05.2018
- 7 Kristensen, O. 1945-1948. "Hvidkål", i A. Pedersen (red.), *Nordisk Illustreret Havebrugsleksikon*. København: G.E.C. Gad, bd. 2, s. 141
- 8 International Union for the Protection of New Varieties of Plants. www.upov.int, tilgået 31.05.2018
- 9 Ullerup, B.: Sort i *Den Store Danske*, Gyldendal, tilgået 23.05.2018 fra <http://denstoredanske.dk>; Leino, M. W. 2017. *Spannmål*. Stockholm: Nordiska Museets Förlag, s. 45; Börjeson, A. 2015. *Sorter av köksväxter*. Nordgens publication series 2015:01, s. 7
- 10 Leino, M. W. 2017. *Spannmål*. Stockholm: Nordiska Museets Förlag, s. 46
- 11 Leino, M. W. 2017. *Spannmål*. Stockholm: Nordiska Museets Förlag, s. 45
- 12 Rietner, Th. E. & slotsgartner Rothe. 1841. "Inndeling og speciel Beskrivelse af de kultiverede Kaal- og Roe-Varieteter". *Have-Tidende*, 7. bind, s. 66

- 13 Anderson, J. F. 1852. *Köksträdgården*. Stockholm: J. J. Flodin, s. 19.
- 14 Müller, D. 1850. *Frukt-Träds uppdragning,.....Köksträdgårdens vård*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, s. 219
- 15 Bentzien, J. A. 1865. *Fuldstændig Haandbog for Have dyrkere og Gartnere*. København: Chr. Steens & Søns Forlag, s. 26-29
- 16 Laurell, L. J. 1841. *Handbok i svenska Trädgårds- och Blomster-Skötsel*. Upsala: N. W. Lundequist, s. 49 og 58
- 17 Sundius, A. 1894. *Handbok i trädgårdsskötsel*. Norrköping: M. W. Wallbergs Förlag, s. 25; Nøvik, P. 1902. "Gulerod", i L. Helweg (red.), *Nordisk Illustreret Havebrugsleksikon*. København: G. E. C. Gad, s. 278; Nøvik, P. 1912. "Gulerod", i L. Helweg (red.), *Nordisk Illustreret Havebrugsleksikon*. København: G. E. C. Gad, s. 328
- 18 Börjeson, A. 2015: *Sorter av köksväxter*. Nordgens publication series 2015:01, s. 8
- 19 113. Meddelelse fra Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur (en liste, som ikke omfatter hele grønsagssortimentet). 1925. Udg. i *Tidsskrift for Planteavl*, 31. bind. København: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, s. 791; Sørensen, H. 1933. "Liste over Sorter og Stammer som kan anbefales til dyrkning", *Årbog for Gartneri*, 1932, 14. årg., s. 56; Weydahl, K. 1916. *Planteslag og Gjødsling i Havebruget*. Kristiania: Grøndahl & Søns Forlag (efterfølgende udg. årligt som bilag til Norsk Havetidende fra 1918 som "Erindringsliste....." forf. af J. H. Lund, P. Stedje m.fl.); Rasmusson, J. 1924. "Sorter av köksväxter", i N. Sonesson (red.), *Sveriges Trädgårdsodling Årsbok 1924*. Stockholm: Svenska Andelsförlaget, s. 129.
- 20 Jørgensen, C. A. 1945-1948. "Sort", i A. Pedersen (red.), *Nordisk Illustreret Havebrugsleksikon*. København: G. E. C. Gad, bd. 3, s. 408
- 21 Nilsson, E. 1938. "Sort", i A. Holzhausen (red.), *Svenskt Trädgårdslexikon*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, bd. 3, s. 225
- 22 Börjeson, A. 2015. *Sorter av köksväxter*. Nordgens publication series 2015:01, s. 5
- 23 Rasmusson, J. 1928. "Nordiskt samarbete för skapandet av en möjligast fullständig samling autentiska beskrivningar över köksväxter", *Nordisk jordbrugsforskning*, bd. 10, Helsinki: Nordiske jordbrugsforskeres forening, s. 720
- 24 Klarup-Hansen. 1944. "Hvad forstås ved Sort og Stamme", *Husmanden*, 42. årg., nr. 7, s. 104; Hansen, L., Junggreen, F. & Nielsen, V. 1940. "20. Beretning fra Fællesudvalget for Prøvedyrkning af Køkkenurter, Prøvedyrkning af Sommerhvidkaal", *Årbog for Gartneri*, 1939, 21. årg. København: Alm. dansk Gartnerforening, s. 190-194; Christensen, E. 1943. "Dyrkningsforsøg med Stammer af Vinter-Hvidkål og Vinter-Rødkaal 1938-1940", *Tidsskrift for Planteavl*, 47. bind. Organ for Statens forsøgsvirksomhed i Plantekultur. København: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, s. 440-467
- 25 Lange, J. 1942. "Internationale Regler for Navngivningen af Haveplanter", *Gartnertidende*, 58. årg., nr. 6, s. 70
- 26 Nilsson, F. 1944. *Sorter och stammar av köksväxter*. 1944. Motala: Bröderna Borgströms AB, s. 3
- 27 Kristensen, R. 1943. "Sorter og Stammer", i Bacher, T. og Sørensen, F. (red.), *Dyrkning af Køkkenurter på Friland og under Glas*. København: E. Wiens Bogforlag, s. 111
- 28 Thorsrud, A. 1942. "Hvad er en sort for noe", *Norsk Hagetidend*, 58. årg., s. 73 og Roll-Hansen, J. 1942. "Hvad er en sort for noe", *Norsk Hagetidend*, 58. årg., s. 105
- 29 Pedersen, A. 1936. "Sorter og Stammer af Køkkenurter", *Producenten*, 2. årg., nr. 17, s. 133
- 30 Pedersen, A. 1936. "Sorter og Stammer af Køkkenurter", *Producenten*, 2. årg., nr. 17, s. 133
- 31 Kristensen, R. 1943. "Sorter og Stammer", i Bacher, T. og Sørensen, F. (red.), *Dyrkning af Køkkenurter på Friland og under Glas*. København: E. Wiens Bogforlag, s. 112
- 32 Kristensen, R. 1943. "Sorter og Stammer", i Bacher, T. og Sørensen, F. (red.), *Dyrkning af Køkkenurter på Friland og under Glas*. København: E. Wiens Bogforlag, s. 112
- 33 Wanscher, J. H. 1942. "Art, Varietet og Sort, Kløn, Linie og Stamme", *Haven*, årg. 42, s. 102
- 34 Pedersen, A. 1936. "Sorter og Stammer af Køkkenurter", *Producenten*, 2. årg., nr. 17, s. 134.
- 35 Wanscher, J. H. 1942. "Art, Varietet og Sort, Kløn, Linie og Stamme", *Haven*, årg. 42, s. 100-102
- 36 Wanscher, J. H. 1948. "Redegørelse for Sortsproblemet i Havebruget", *Nordisk Jordbrugsforskning 1948, Beretning om Nordiske Jordbrugsforskeres Forenings syvende Kongres, Oslo, juli 1947, 2.del*. København: Nielsen & Lydiche, s. 360
- 37 Wanscher, J. H. 1942. "Art, Varietet og Sort, Kløn, Linie og Stamme", *Haven*, årg. 42, s. 102
- 38 Wanscher, J. H. 1942. "Art, Varietet og Sort, Kløn, Linie og Stamme", *Haven*, årg. 42, s. 102
- 39 Wanscher, J. H. 1948. "Redegørelse for Sortsproblemet i Havebruget", *Nordisk Jordbrugsforskning 1948, Beretning om Nordiske Jordbrugsforskeres Forenings syvende Kongres, Oslo, juli 1947, 2.del*. København: Nielsen & Lydiche, s. 359
- 40 Kristensen, R. 1943. "Sorter og Stammer", i Bacher, T. og Sørensen, F. (red.), *Dyrkning af Køkkenurter på Friland og under Glas*. København: E. Wiens Bogforlag, s. 111-112
- 41 Wanscher, J. H. 1942. "Art, Varietet og Sort, Kløn, Linie og Stamme", *Haven*, årg. 42, s. 102.
- 42 Robinson, W. 1920. *The Vegetable Garden*. 1920. London: J. Murray, preface, s. x. Kilden er en engelsk oversættelse af *Les plantes potagères* af Vilmorin-Andrieux
- 43 Hylmø, B. 1940. "Om sortöverflöd och namnförbistring bland köksväxter", *Täppan. Skånska Trädgårdsföreningens Tidsskrift*, 64. årg., s. 15
- 44 Hansen, L. 1937. "Sorter og Stammer af Køkkenurter", *Haven*, 37. årg., s.1
- 45 Nyhlén, Å. 1933. *Förteckning över de viktigaste Kösväxtersorterna, Meddelande n:r 33 från Alnarp's Trädgårdars Försöksverksamhet*. Landskrona: Österbergs Boktryckeri, s. 1
- 46 Forfatternavn ikke angivet i forbindelse med artiklen. 1932. "Salatdyrkning under Glas", *Gartnertidende*, 48. årg., nr. 45, s. 569; Hansen, T. 1932. "Salatdyrkingen under Glas", *Gartnertidende*, 48. årg., s. 605
- 47 Sørensen, H. 1932. "Ærtesorter", *Gartnertidende*, 48. årg., s. 631
- 48 Sørensen, H. 1932. "Forenkling af Sortsantallet af Køkkenurter", *Gartnertidende*, 48. årg., s. 619
- 49 Bergstedt, J. 1923. "Er Sortsantallet i vore Frøkataloger for stort", *Gartnertidende*, 48. årg., s. 645
- 50 Ohlsen, J. E. 1932. "Forenkling af Sortimentet af Køkkenurter", *Gartnertidende*, 48. årg., s. 648
- 51 Sørensen, H. 1932. "Forenkling af Sortsantallet af Køkkenurter", *Gartnertidende*, 48. årg., s. 661
- 52 Bergstedt, J. 1923. "Forenkling af Sortsantallet af Køkkenurter", *Gartnertidende*, 48. årg., s. 670
- 53 Hylmø, B. 1940. "Om sortöverflöd och namnförbistring bland köksväxter", *Täppan. Skånska Trädgårdsföreningens Tidsskrift*, 64. årg., s. 58
- 54 Kristensen, R. 1969. *FPK 50 år*. Fredricia: DS-Tryk, s. 17; Hansen, L. 1945. "Lidt om Fællesudvalgets Arbejde gennem 25 Aar", *Årbog for Gartneri 1944*, 26. årg., s. 199
- 55 Navneangivelsen under artiklen er initialet K. 1945. "Navneforenkling indenfor Køkkenurter", *Gartnertidende*, 61. årg., s. 13
- 56 Bremer, A. H. 1933. "Standardisering i Grønsaksortimentet.....", *Norsk Gartnerforenings Tidsskrift*, 23. årg., s. 332
- 57 Bremer, A. H. 1932. "Forenkling af Sortimentet i vore Frøkataloger", *Gartnertidende*, 48. årg., s. 629
- 58 Bremer, A. H. 1933. "Standardisering i Grønsaksortimentet.....", *Norsk Gartnerforenings Tidsskrift*, 23. årg., s. 346